

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY
V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ
40 (1997-1998)

ISSN 1211-7250
ISBN 80-86023-18-4

001 3811

BRNO 1999

PD 4423

S 9990385

395

250, ✓

PŘEHLED VÝZKUMŮ 40 (1997-1998)

Vydává: Archeologický ústav AV ČR Brno
Královopolská 147, 612 00 Brno
E-mail: ps@isibrno.cz

Odpovědný redaktor: PhDr. Jaroslav Tejral, DrSc

Redakce a příprava pro tisk: Mgr. Balázs Komoróczy, Ing. Petr Škrdla,
Richard Zatloukal

Na titulním listě: Mikulčice - sídliště na "Klášteřisku"

Tisk: BEKROS

Náklad: 350 ks

Publikace neprošla redakční ani jazykovou úpravou

© 1999 by the Authors

All rights reserved

AÚ AV ČR Brno, Královopolská 147, 612 00

výzkum byl realizován v prostoru, kde došlo k porušení dvou sídlištních objektů a jednoho kostrového pohřbu. Lokalita s pozitivním zjištěním archeologické situace se nachází v trati „Úzké“ na poli východně od areálu ZD na jižním okraji místní části Rychmanov. Naleziště leží na mírně k severu skloněném svahu v nadm. výšce 196 - 198 m, jižně od bezejmenné vodoteče. Objekt 1 zahluubený do šterkopískového podloží se šikmými stěnami a mísovité prohnutým dnem lze interpretovat jen jako sídlištní jámu bez přesnějšího určení. Ve vzdálenosti 1,8 m se ve stěně výkopu rýsoval 3,3 m dlouhý profil chaty (polozemnice - obj.2) s rovným dnem v hloubce 0,7 m od současného povrchu. Z výplně obou objektů jsme získali keramiku ze střední doby hradištní (9. stol.), zvířecí kosti a mazanici. Ve vzdálenosti 80 m JZ směrem byla rýhou porušena lidská kostra. Po skrývce ornice nad místem nálezu se ve sprašovém podloží vyrýsovala obdélná jáma o rozměrech 1,8 x 1,3 m. Na plochém, mírně skloněném dně (hl. 0,7 - 0,8 m) ležela na zádech, hlavou k SV v natažené poloze, kostra mladé ženy ve věku 20 - 30 let. Pravou ruku měla podél těla (levá ruka byla odtěžena při hloubení rýhy), pravá noha byla natažená, levá noha pak byla mírně pokrčená (část stehenní a holenní kosti včetně kolenního kloubu byla rovněž odtěžena). Kromě větší části lidského skeletu nebyly zjištěny žádné předměty, které by umožnily tento nálezh časově zařadit.

Miroslav Bálek - Antonín Štrof, ÚAPP Brno

Resumé:

Újezd u Brna (Bez. Brno-venkov). Feldflur „Úzké“. Mittelburgwallzeit. Siedlung. Grab-Undatiert. Rettungsgrabung.

VELKÁ BÍTEŠ (okr. Žďár nad Sázavou)

Středověké jádro města – Masarykovo náměstí, ulice Růžová a Pod hradbami. Středověk, novověk. Záchranný výzkum.

Řada drobných záchranných akcí, realizovaných ve Velké Bíteši referentem ve spolupráci s místním Městským muzeem (srov. Doležel – Smutná 1997; 1999), pokračovala 21. října 1997 dokumentací trasy výkopu pro elektrokabel 1 kV v jihovýchodní části středověkého jádra města. Rýha pro kabel byla hloubena od styku ulic Růžové a Pod hradbami SZZ směrem podél jižní fronty zástavby v ulici Růžové až po severozápadní nároží domu č. p. 1 na Masarykově náměstí, poté podél jihovýchodní a jižní fronty domů na Masarykově náměstí (č. p. 1 – 6) a konečně pak nejprve JJZ a poté JJV směrem středovým průjezdem a dvorem domu č. p. 6 na Masarykově náměstí zpět do prostoru ulice Pod hradbami (na Státní mapě 1 : 5 000 – odvozené, listu Tišnov 9-3 z roku 1984 je trasa zkoumané rýhy určena body, od Z a J okrajové sekční čáry vzdálenými 104 : 112,5; 97 : 113,5; 96,5 : 109; 81,5 : 113; 80 : 105 a 82 : 99 mm, svah jihovýchodní až jihozápadní orientace 467 – 474 m n. m.). Průměrně 50 cm hluboký a 30 cm široký výkop o celkové sledované délce 220 m byl situován většinou velmi těsně, 0,1 – 0,5 m před čely jednotlivých domů, v prostoru chodníku pro pěší. Pouze před ustupujícím průčelím domu č. p. 3 na Masarykově náměstí byl veden ve zhruba pětimetrové distanci, v průjezdu domu č. p. 6 na Masarykově náměstí pak jeho středem a poté po okraji pěší komunikace, probíhající nádvorními parcelami domů č. p. 5 a 6.

Od počátku na styku ulic Růžové a Pod hradbami bylo prvých cca 20 m trasy hloubeno poměrně mělce (20 – 60 cm). Zasaženy tak byly pouze novověké navážkové vrstvy (stavební sut'). Až v úrovni 1,2 – 3,4 m od severozápadního nároží domu č. p. 1 na Masarykově náměstí, na přibližně 23. – 26. metru zde rýha porušila v hloubce 25 – 60 cm probíhající hnědou hlinitou vrstvu s oky mazanice a poměrně početnou keramikou 1. poloviny 16. století. Vedle běžné rezné kuchyňské hrnčiny (vyzvednuta téměř celá zvoncovitá poklice a 7 dalších zlomků z hrnků, hrnců, mísy a poklice, z toho 6 okrajových) obsahovala vrstva i kamnářské

zboží, zachránit se podařilo fragment nároží čelní stěny nepolévaného komorového kachle a část volně řezaného vrcholového nástavce v podobě lilie, Mezi 27. a 38. metrem, až po severozápadní nároží domu č. p. 1 na Masarykově náměstí vyklíňovalo prakticky pod dlažbu sterilní podloží hlinitých svahovin na biotitických svorech, na samotném nároží však z nevýrazné nadložní vrstvy pochází celkem 3 úlomky z tuhových zásobnic 13. století. Podstatná zjištění přinesl úsek před severní polovinou do Masarykova náměstí orientovaného průčelí domu č. p. 1 (39. – 43. metr). V něm výkop zachytil původní středověké zvrstvení, zaměřen byl podrobně cca 3,0 m dlouhý profil počínající asi 45 cm jižně od severozápadního nároží domu č. p. 1 a končící v ose vchodu do prodejny v jeho přízemí. Vedle nadložních odpadových horizontů se zde podařilo rozlišit i plytkou, až 60 cm do podloží zahluobenou jámu s neúplným skeletem ovce či kozy (*Ovis aries/Capra hircus*, evidováno 16 kusů kosterního materiálu), z celé dokumentované situace bylo získáno celkem 47 zlomků tuhové keramiky 1. poloviny 13. věku (z toho 4 okrajové a 19 ze zdobených částí výdutí), typologicky šlo o hrnky a hrnce zdobené typickým radélkovaným dekorem, zásobnice a kónické poklice. Spolu s keramikou bylo možné zaznamenat i železnou kovářskou strusku (evidovány 2 kusy). Naproti tomu žádná starší souvrství nebyla zachována v profilech před zbývajícím dílem domu č. p. 1 a před bočním průjezdem, kde byl výkop veden pouze 50 – 55 cm mocnými recentními zásypovými vrstvami s kameny a cihlami, částečně nad klenbami sklepů a staršími inženýrskými sítěmi (44. – 57. m). Stejně tak před ustupující částí domu č. p. 3 (58. – 76. metr) narazila jen 25 – 30 cm hluboká rýha pod dlažbami pouze na betonové desky snad staršího dláždění či stropních konstrukcí suterénů.

Na 77. – 95. metru před vystupujícím rizalitem domu č. p. 3 a před východní polovinou průčelí č. p. 4 se 50 – 55 cm zahluobené vedení zařezávalo v úrovni 30 až 50 cm pod povrchem opět do původních hlinitých hnědočerných souvrství s mazanicovými oky, snad hutní železnou struskou a keramikou 13. století. Mezi 96. a 105. metrem vyklíňovalo výrazněji na 40 – 45 cm pod povrch podloží, nadložní středověká souvrství zde byla s výraznou uhlíkovou požárovou vrstvičkou na bázi a obsahovala většinou hrnčinu 15. století (hrnky, hrnce, džbány, zvoncovité poklice – celkem 10 kusů). Před zbývajícím částí domu č. p. 4 a na prvních čtyřech metrech před domem č. p. 5 (106. – 111. metr) bylo znovu možné v úrovni 15 až 50 cm pod dnešním povrchem zaznamenat relativně neporušenou hnědočernou hlinitou vrstvu, zlomky keramiky datovanou do 13. století, vyskytl se i větší kus vypálené hliněné mazanice ze zalícovaného nároží stavby hrázděné či drážkové konstrukce a fragment 3,1 cm silné keramické dlaždice či tvarovky mírně oblého průřezu. V dalším úseku rýhy pro elektrokabel (hloubené zde pouze 40 – 45 cm pod nynější úroveň), asi 1,5 – 4,5 m východně od středového průjezdu domu č. p. 5 byla původní stratigrafie porušena nápadnou baráží větších kamenů, snad zbytkem blíže neurčené stavební konstrukce či klenby starého sklepení. Před západní polovinou domu č. p. 5 (118. – 128. metr) již opět 50 – 55 cm hluboký výkop odkrýval patrně pozůstatky staré dlažby náměstí (kolmo kladené kusy lomového kamene).

Před východní polovinou domu č. p. 6 až po středový průjezd (129. – 141. metr) byly opakovaně v úrovni 30 – 50 cm pod povrchem dokumentovány hlinité horizonty s keramikou 13. věku, ale i postupně se zvyšující hladina podloží (cca 50 cm hluboko). Prakticky k povrchu pak podloží vystupovalo mezi 141. a 177. metrem, kde byla rýha hloubena průjezdem a dvorem domu č. p. 6 na Masarykově náměstí, starší nadložní souvrství zde byla zřejmě odstraněna při sekundárních terénních úpravách. Rovněž zbývajícím částí sledované trasy (178. – 220. m) na nádvorních parcelách domů č. p. 5 a 6 na Masarykově náměstí nepřinesly již žádná pozitivní archeologická zjištění, když výkop zde byl hlouben v novodobých stavebních sítěch.

V celku přinesl záchranný archeologický výzkum na trase výkopu pro elektrokabel v prostoru Masarykova náměstí a ulic Růžové a Pod hradbami doposud nejzávažnější informace k počátkům města ve 13. století a prokázal znovu přínos obdobných akcí. Prakticky na celé sledované ploše Masarykova náměstí jako základní půdorysné jednotky osady doložil existenci původních kulturních souvrství, vděčících za svůj vznik intenzivním sídelním a výrobním aktivitám prvních dvou třetin 13. věku, před konečnou stabilizací osídlení. Získaný keramický soubor z tohoto období je navíc jak svou početností, tak kvalitou dosud nejhodnotnější nálezovou kolekcí 13. století z Velké Bíteše vůbec. Lze do něj zařadit plných 107 kusů z celkem 129 na výzkumu evidovaných keramických zlomků (z toho 10 okrajových a 39 z výdutí s dekorem), vedle obvyklých tuhových hrnků, hrnců, zásobnic a kónických poklic zdobených radélkem nebo rytými vlnicemi a horizontálními liniemi je možné zaznamenat také průnik prvního slídkou ostřenému zboží širšího typového složení (mj. džbán a naběračka). Zkoumaná trasa rovněž s výjimkou nehluboké jámy před domem č. p. 1 nikde na náměstí neporušila jakoukoliv prokazatelnou starší zástavbu, půdorysná osnova tržiště a na něj vázané zástavby tak patrně nedoznala od 13. století podstatnějších změn. Zde zachycená souvrství vznikla naopak jako produkt běžného sídelního provozu, kdy se na volné ploše náměstí, sloužícího jako komunikační, produkční a trhový prostor, ukládal organický materiál a odpad z přilehlých areálů. Poměrně častě se vyskytující kovářské a snad i hutní strusky (sebráno celkem 7 větších kusů) pak dokládají místní zpracování železa a patrně i železných rud, úlomky mazanícových krust a ojedinělé železné hřeby konečně naznačují převažující typ prvotní zástavby velkobítešské osady, snad jedné ze skupiny prvotních městských lokací markraběte Vladislava Jindřicha z doby před rokem 1222 (srov. Doležel 1995, 211-213; 1997).

Jiří Doležel, AÚ AV ČR Brno

Literatura:

Doležel, J. 1995: Ke vzniku a vývoji několika měst střední a severozápadní Moravy (Blansko, Ivančice, Tišnov, Velká Bíteš, Vyškov), *Archaeologia historica* 20, 201-217.

Doležel, J. 1997: Několik poznámek k dějinám Velké Bíteše ve 13. a 14. století. Městská vrchnost a městský statut, duchovní správa. In: Nekuda, R. – Michna, P. – Unger, J. (ed.), *Z pravěku do středověku. Sborník k 70. narozeninám Vladimíra Nekudy*, 156-164. Brno.

Doležel, J. – Smutná, S. 1997: Velká Bíteš (okr. Žďár nad Sázavou), *Přehled výzkumů 1993 – 1994*, 260-263.

Doležel, J. – Smutná, S. 1999: Velká Bíteš (okr. Žďár nad Sázavou), *Přehled výzkumů 1995 – 1996*, v tisku.

Resumé:

Velká Bíteš (Bez. Žďár nad Sázavou). Mittelalterlicher Stadtkern – Masaryk - Platz, Gassen Růžová und Pod hradbami. Mittelalter, Neuzeit. Rettungsgrabung.

VELKÁ BÍTEŠ (okr. Žďár nad Sázavou)

Středověké jádro města – ulice Pod hradbami. Středověk, novověk. Záchranná dokumentační akce.

Z mělkého výkopu inženýrských sítí, vyhloubeného na nádvorních parcelách domů č. p. 5 a 6 na Masarykově náměstí, byl z porušených souvrství získán 29. dubna 1997 menší vzorek středověké keramiky (místo nálezu na jihozápadně orientovaném svahu 468 - 469 m n. m. je na Státní mapě 1 : 5 000 – odvozené, listu Tišnov 9-3 z roku 1984 určeno body, od Z a J okrajové sekční čáry vzdálenými 79 : 105 a 84 : 102 mm). Jde o 6 keramických zlomků (z toho 2 okrajové a jeden ze zdobené výdutí), až na jednu výjimku z tuhových hrnců a zásobnic 13. století. Zjištění tak znovu dokládá přítomnost nálezového horizontu z dob počátků osady